



עד דגל הדיו

עם ספרו החדש של אלוף (מיל') אברהם ארן

אל"מ (מיל') ד"ר מאיר פעיל

אל מעבר למיקומם של היישובים היהודיים... אם אל מדבר יהודה וים המלח בואכה מצדה ועין גדי, ואם אל המרכזים ההרריים של ארץ ישראל המיושבים בערבים. כל זאת תוך הסתכנות כפולה: מגעי התקלות אלימים עם ערבים (מכות, נשק קר ולעתים אף נשק חם) מחד גיסא, ומעצר ע"י הבריטים מאידך גיסא. מדידה זו של ארץ ישראל המערבית (פה ושם גם המזרחית) לאורכה ולרוחבה ע"י תנועות הנוער החלוציות לפני הגיוס לפלמ"ח וע"י פולחן הסיירות והטופוגרפיה של הפלמ"ח העניקה לכל פלמ"חניק מימד רגשי עמוק של קשר חווייתי אל הארץ, אל המורח התיכון כולו, אל מורשת העם היהודי בארצו וגם אל המורשת הערבית העוינת, זו אשר בתוכניה נצטרך לחיות לנצח במסגרת המפעל הציוני שלנו. האם זה דבר והיפוכו או אתגר לסינתזה דיאלקטית?

הפלמ"ח נהג להשקיע הרבה מאוד באימונו ובטיפוחו של הלוחם העצמאי; תוך הדגשה כי ניתן להפוך כל אדם נורמלי לחייל עילאי, אם מפתחים בו בשקדנות את ההכרה, את כושר המחשבה, את הכושר הגופני ואת המקצועיות הצבאית הנדרשת. כך מתפתחת הנורמה המאפשרת במסגרת האימונים לשלוח פלמ"חניק בודד מקיבוץ שער העמקים להסתובב שתי יממות על הכרמל כדי להביא אל הבסיס שני מרשמיים של שני כפרים ערביים השוכנים במורדות המערביים של הכרמל (פרק כ' – לבדי בשטח) ובלשונו של "ברן":

"... האימונים שעברנו היו ברמה גבוהה. המ"כים היו בעלי יכולת אישית רבה, הצגות התכלית וההדגמות היו משכנעות ומרשימות. למדנו כיצד להסתתר בשטח, להסתוות באמצעים פשוטים, לקפוא ולא לנוע, לצפות על ידי הזזת ראש מזערית, איטית ומדורגת,

"קבוצת אנשי 'הגנה' ששירתה בצבא הבריטי, יצרה קשר עם אנשים מהאצ"ל, מהלח"י ומהפלמ"ח והקימה את קבוצת 'עם לוחם' במגמה לבצע פעולות צבאיות נגד הבריטים. המוטו היה: יזמה מאוחדת של הנוער כדי לפעול נגד הבריטים תוך התעלמות מהמנהיגות 'המפוצלת'. רק מאוחר יותר הבינו... שבמסווה המוטו הזה נקרא הנוער לאמץ את קו הפרישה; יציאה לפעולות שתבוצענה ללא שיקול הדעת של המנהיגות הנבחרת"..." בני-גד לנוער העירוני התוסס, ששאל את עצמו שוב ושוב – לשם מה אנו יושבים בפלמ"ח אם איננו מבצעים פעולות, ועד מתי נשב באפס מעשה? היינו אנו, חלוצי ההכשרות המגויסות, גורם מייצב. עברנו הייתה הישיבה בקיבוץ, העבודה, ההוי, חלק מתהליך ההכשרה, שבו רצינו. אנו היינו יוצאים לקיבוץ גם לולא הפלמ"ח. העבודה שבנוסף לתהליך הכשרתנו לחיי התיישבות נתאפשר לנו לעשות גם שירות לאומי צבאי במסגרת יחידת העילית של 'הגנה' רק הוסיפה להרגשתנו הטובה. הסינתזה בין הבשרתנו להתתיישבות והכשרתנו כלוחמים במסגרת צבאית מגויסת לא יצרה ניגודים. להיפך, בצד חיי עבודה וחיי חברה תוססים – ימי עיון, טיולים, מסיבות ליל-שבת וריקודים, חזיונים והיווצרות זוגות האופייניים לחברה מעורבת של בני נעורים – נוסף מימד שנתן תוכן נוסף לחיינו – האימונים והתכונות ליום מבחן" (עמ' 29 – 30).

אימון וחינוך

הספר פורט בפני קוראיו, בכישרון ובחביבות רבה, חלק חשוב ממגוון החינוך והאימון של דור הפלמ"ח. אביא רק שתי דוגמאות:

אהבת המולדת, אשר הוטמעה אט אט במוח ובלב באמצעות טיולים, מסעות וסיורים רגליים בכל רחבי הארץ, הרבה

"עד דגל הדיו" אינו ספר היסטוריה, אלא סיפור זיכרונותיו של נער תל-אביבי חבר בתנועת נוער חלוצית (השומר-הצעיר) וב'הגנה', של פלמ"חניק איש הכשרה מגויסת, של קיבוץניק ביישוב חדש בנגב, של מפקד אזור בנגב, של מפקד פלוגת פלמ"ח בנגב בחדשים הראשונים של מלחמת העצמאות, ושל מפקד פלוגת גח"ל (גיוס חוץ לארץ) קרבית דוברת יידיש בחדשים האחרונים של מלחמת העצמאות.

אחדות לאומית

החלקים הפחות חשובים בספר הם אותם קטעי קישור, שבהם מנסה המחבר לטוות חוטים מקשרים בין האירועים שהוא חווה ובין מצב האומה והמדינה. התיאור והפרשנות בקטעים אלה לוקים מדי פעם בחסר ובפשטנות, עד כי ניתן, לדעתי לוותר עליהם ולהסתפק בסיפור הזיכרון נות החווייתיים, שהם הרוב והעיקר בספר ובהם טמון התוכן החיובי של הספר ולקח חיו החשובים והמאלפים.

כל זאת, פרט לפרשה רעיונית מעניינת אחת, אשר בה מצליח ברן להסביר, במספר משפטים, כיצד עשויה ההכשרה המגויסת החלוצית לחסן את חבריה בפני אקטיביזם צבאי חורג עד כדי פרישה מקבלת המרות הלאומית. מדובר בקבוצת "עם לוחם" שהתארגנה בסוף 1943 ובראשית 1944, ואשר ניסתה לתקוע יתד בפלוגה ו' של הפלמ"ח, אשר הוקמה ביסודה על-ידי צעירים ירושלמיים. מחלקת ההכשרה המגויסת, שבה שירת ברן נקלעה לפלוגה ו' (בקיבוץ שער העמק קים) ומפקד המחלקה, מתי איפלנד-פלד, שהפלמ"ח העמידו בראשה, נתפס לרעיונות אקטיביסטיים מבית המדרש של "עם לוחם" וסולק מן הפיקוד על המחלקה – סילוק שהדהים את אנשי המחלקה. לאחר שהעניין הוסבר לאנשי פלוגה ו' בכנס מיוחד מפרש לנו 'ברן' את לקחו בהאי לישראל:



אכן גם המפקד הוא בן-אנוש בעל לב מפרפר, אלא שהוא נועד לשמש עמוד התווך של היחידה והעוצבה הלוחמת. ומתוקף מעמד זה חייב מוחו להשתלט על ליבו שיפרפר בקצב איטי וישרה אמון וסמכות על סביבותיו.

ועוד עניין הקשור יותר למנהיגות מאשר למקצועיות הצבאית הצרופה, היא להיטותו של "ברן" – ועל כך הוא ראוי לשבח מיוחד – לא לתת ליחידתו, בשום מקרה, להתפרק על מנעמי הבטלה. בעי-צומה של מלחמת העצמאות לא הניח מעולם לפלוגתו לנוח על זרי הפנה לאחר כל התקפה או כיבוש יעד, בין אם הדבר אירע לאחר כיבוש באר שבע ובין אם מיד לאחר כיבוש משלט אום כתף ממזרח לאבו עגילה. מיד למחרת הניצחון החוזרה פלוגתו למשטר של אימונים אינ-טנסיביים שחלקם יוחד להפקת לקחי הקרב האחרון וחלקם נועד לשמור על הערנות ועל הכושר הקרבי של הפלוגה. ואולי עוד מעשה שהיה אופייני למלחמת העצמאות, בהיותה מלחמה ממושכת, אשר בעיצומה הזורמו באורח מתמיד תגבורות מן העורף לחזית, ואלה לא זכו לעתים לאימון נאות. על המ"פ "ברן" הוטלה משימה להחזיר אספקה ותגבורת של מחלקה מגודר אחר בלילה מקיבוץ בארי אל כפר דרום, אשר ליד העיירה הערבית דיר אל באלאח:

"בבארי ציפתה לי הפתעה, מצאתי מחלקה עם שלושה מ"כים, ללא מ"מ. אחד המ"כים, שמחה-לילה, שירת כסמל המחלקה. המ"כים סירבו לצאת לכפר דרום. היכרתי את שלושתם בהיותם מוותיקי הפלמ"ח בנגב. הם הסבירו את סירובם תוך שפע הצטרפויות ותירוצים. שלושתם דיברו, אך בעיקר שמחה-לילה: חייליהם אינם חיילים, זה עתה עזבו את 'הדפ' – (כך קראו למחנה האימונים החטיבתי שהוקם ברוחמה, כדי לקלוט טירונים, שמאו הגברת הגיוס ברחבי הארץ ורמו גם לנגב). 'הצנחנים האלה' (כך קראו אז לטירונים) אפילו לא השלימו את האימון שלהם. בגלל המבצע הגדול שהחל, סגרה החטיבה את 'הדפ' והם נשלחו לבארי. אין הם סוג האנשים שהורגלנו אליו, הם באו מפרברי הערים, לא התאמנו לפני כן

המפקד בכל הדרגות לחשוב בעצמו איך לבצע את משימתו, תוך מתן חופש פעולה נרחב לכל מפקד לשנות וליישם תכנית חדשה במציאות המשתנה של המערכה ובלבד שיהא דבק במטרה, והרי לפניך דגם של צבא שהיוזמה הקורנת של מפקדיו מגדילה אלף מונים את עצמתו המספרית.

מנהיגות

הספר שזור לכל אורכו באירועי מנהיגות ראויים לציון המתוארים באורח אמיתי והוגן מנקודות המבט השונות: הטוראי, המ"כ, המ"מ, המ"פ, המג"ד. התנהגות המפגינה שלווה תקיפה היא נורמה חיר נית של מנהיגות. היא מערערת את ביט-חוננו של האויב הנמצא אתך במגע קרוב, ואף יותר מכך: היא יוצרת הרגשת ביטחון ויציבות בקרב אנשיך. רק במקרים של לחצים פסיכולוגיים קשים מתברר עד כמה זקוקים החיילים למשענת הסמכות תית של המפקד כדי לתפקד כיחידה קרבית או אפילו כדי לחיות כחבורת בני אדם. אלא שאצל "ברן" מוצא עיקרון זה גם ביטוי הרבה יותר אנשי ואמיתי מפיו של המ"מ, שאול ביבר, בעת מסע שערכה המחלקה בתוך השטח ההררי הערבי באזור שכם, בעקבות מרדף לא סימפטי של הרבה ערבים ולאחר שהמחלקה הצליחה לחמוק מהם בלילה:

"היינו מפורים קבוצות קבוצות מסביב למספר עצי זית. ישבו והאזנו לקולות המחפשים שהדהדו במרחב. אני, נושא האקדח, הייתי צמוד לכיבר ולחבורת הפיקוד, שנתרכזה ליד אחד העצים.

ביבר שלחני לסיכוב ליד שאר העצים, כדי שאדווח כיצד מרגישים החברה. חזרתי ודיווחתי כי רובם נוחרים. תגובת ביבר הייתה מעניינת: 'טוב להם, הם סומכים עלינו, אבל אין להם מושג עד כמה אין לזה כסוי'. וזכרתי שהופתעתי: הן מתוכן הדברים והן מגילוי הלב בו נאמר. לימים עוד אווכח פעמים רבות, עד כמה נוח לאנשים להשליך את יהבם על אחרים, על מישהו שיפקד עליהם ויקח עליו את האחריות והסיכון שבקבלת החלטות במצבים קשים" (עמ' 38).

למדנו להכיר את השפעת האור והצל על יכולת התצפית, גילוי הסתר. למדנו לזחול בסבלנות, לדלג דילוגים קצרים בעיתוי נכון ולתכנן לעצמנו את קו ההתקדמות בשטח. ביצענו תרגילי הסתננות יחידים בהם, במשך שעות, בסבלנות, התקדמנו, זחלנו, קפאנו במקומנו, דילגנו עד שהתקרבו אל המ"כים, שניצבו על גבעה בתפקיד צופים. למדנו לנהוג בשטח כציידים.

לראשונה התברר לי שצבא זה עסק מקצועי המחייב ידע רב ואימון. גם אימוני הלילה הקנו לי ביטחון רב; למדתי להתקדם, להתקרב, להסתנן לאובייקט מוגן ושומר. למדתי להקשיב, לקפוא במקום ולהיצמד לקרקע, תוך ביטחון שאין רואים אותי. למדתי לקפוא במקום, בכל מצב שהוא, ברגע שאני נלכד בתוך אלומת זרקור. למדתי שהקושי העיקרי בלילה נעוץ בבעיית ההתמצאות בשטח ולא בהיעלמות או בהסתננות. האימונים בטופוגרפיה ותרגילי ההתמצאות הרבים שערכנו ביום ובלילה, הטכניקות שהקנו לנו לבחירת קווי התקדמות ממגמה למגמה, לשמירת כיוון וזכירת דרך, ההיעזרות בכוכבים ובלבנה – כל אלה יסייעו קניתי ביטחון עצמי ביכולתי לפעול בשדה ולשרוד" (עמ' 25).

"...המסגרת הצבאית הייתה דומיננטית; מסדר ביקורת, גילוח וצחצוח מדי ערב. ביקורת מעונות כל שבת שנייה. לפני הצהריים היינו מוציאים את המי-טות מהאוחלים, שוטפים אותן, ממרקים ומנקים, מחזירים הכל למקום, וממתי-נים לביקורת של המ"כים. אימונים להלכה – שבעה ימים בחודש, בפועל – תקופה מקובצת, אחת לחודשים שלושה. הרבה ספורט שימושי, הרבה טופוגרפיה והרבה מסעות. לאחר אימון 'החייל הבודד' עברנו לאימון החוליה והכיתה. גם אלה היו אימונים ברמה גבוהה, הידע שקניתי היה כה יסודי, שאסתמך עליו בעתיד לא רק במלחמת העצמאות, אלא גם שנים רבות בצה"ל" (עמ' 30).

הוסף על כך את הדוקטרינה של חינוך

הספרים ממדרג



במרחבי הנגב, ולא דווקא בהגנה הצמודה הניחת על היישובים עצמם. הווה אומר: בתפעול השיירות, במערכה על קווי המים ובפעילות הניידת ההתק- פית במרחב. מספר לנו ברן:

"במרס 1948 הוקמה חטיבת הנגב, והמח"ט נחום שריג, סייר ביישובי הנגב, הזעקתי לקיבוץ אורים. כשהתקרבותי לקבוצת המבקרים הבחנתי בנמרוד (הסמג'ד), ב'כידון' (חיים ברלב - המג'ד), באליעזר בודנקין מסולל-בונה ובנחום שריג. נחום קידם את פני: 'זה אתה שהורית להקים את חומת העפר הזו?' והצביע על הסוללות לטשטוש עמדות, שהפכו ביזמתי לסוללת חומה סגורה והיקפית. 'כן!' עניתי מבלי לחוש שהמדובר בחריגה מסמכות. 'באיזו רשות? מה היו ההוראות?' הסברתי בפשטות ובביטחון עצמי את ההיגיון שמאחורי הרעיון.

נחום סטט בי: 'עד שלמדנו לצאת אל מחוץ לחומה, אתה בא ומשיב את אנשי היישובים אל מאחורי החומה? הופ- תעתי. אני חשבתי במונחים צבאיים טאקטיים פשוטים, ופה נתקלתי בנימור קים פסיכולוגיים שכלל לא חשבתי עליהם. הייתי צעיר, התחנכתי בפלמ"ח, 'מחוץ לחומה', הייתי משוחרר מתפי- שות ומדפוסי פעולה של העבר. הנימוק הזה נראה לי כלא שייך לעניין. הבחנתי שהחבורה מחייבת, בודנקין התעניין כמה ימי עבודה יידרשו להשלמת סוללה מקפת סביב היישובים שבהם טרם החלה העבודה. נחום חייך ואמר: 'אוקי, המשיך בסוללות, אבל אל תשכח לאמן את הפלמ"ח גם לצאת למכות-נגד מחוץ לגדר.' (עמ' 104).

נחום שריג דאג לכך שחטיבת הנגב לא תשקע במנטאליות של ביצורים ולחימה ניחת על היישובים. אם גם התברר כי ההתבצרות וההתחפרות היו חיוניים כדי לעמוד באש הארטילריה, השריון וחיל האוויר המצרי. אולם רק הפעילות האינ- טנסיבית במרחב, ביום - ע"י שריונות מאולתרות וגזיפים ובלילה - ע"י פשי- טות ברגל, ברכב, ואף באמצעות סוסים, היא שאפשרה לחטיבת הנגב להחזיק את כל מרחב הנגב, ביוצרה אצל המצרים

הדפו את ההתקפות בגבורה. היו להם מספר הרוגים ויש להם גם פצועים. נכשלו הניסיונות לזרוק להם מהאוויר תחמושת ותרופות, החבילות נפלו מחוץ לתפר. שתי המשאיות הראשונות בשיירה הניצבת לפניכם, מבוצרות בשקי חול ומיועדות עבורכם. השיירה כולה מלווה במחלקה מהפלוגה שלי המפוצלת בשני משוריינים. אתם מיוע- דים לתגבר את כפר דרום ובשאר המש- איות יש אספקה - מזון, תחמושת, מוקשים ותרופות. החריירה שלנו לכפר דרום מבוססת על תנועה בדרכים בהן לא נענו עד היום, סביר להניח שלא ימתינו לנו שם ונחצה את השטח בהפתעה. אין לפתוח באש, אלא להצטרף לאש, אם המשוריינים שלנו יפתחו. השעה מאוחרת ואני מקווה שנספיק להגיע לכפר דרום עוד בחשכה. נחצה את הוואדי על יד תל-גמא ומשם נעשה את דרכנו בדרכי עפר. הסיסמא: 'לילה-חשור', המשכתי: 'מחלקה... מחלקה דום!...' המ"כים עברו לסוף השורה! 'המ"כים צייתו ועברו לסוף השורה. 'מחלקה - ימינה פנה! בריצה על הרכב עלה! רצו ועלו חיש קל על הרכב.

עברתי למשוריין הראשון והתחלתי לנוע כשהשיירה בעקבותי. המחלקה נענתה, גם המ"כים נענו לפקודות ללא בעיות. בעצם העברתי את המ"כים לסוף השורה, כדי לרמוז להם שהם מצטרפים כטוראים. אבל החיילים כלל לא ידעו שמפקדיהם סירבו לצאת בראשם והנחתי שהמ"כים יתפשו פיקוד. ואכן כך היה" (עמ' 151 - 152).

התיישבות ולחימה מחוץ לגדר

ברן מתאר בחן רב את קיבוץ, נירים, את התיישבות בנגב בשנים 1946 - 1948 בעת המאבק נגד הבריטים ובמלחמת העצמאות; ואף את מכצע העלאת אחת עשרה הנקודות בנגב במוצאי יום הכיפורים תש"ז (אוקטובר 1946). מעמוד לעמוד הולכת ומתגבשת תמונת העימות המח- ריף נגד הערבים בסביבה ערב מלחמת העצמאות ובמהלך החדשים שלאחר הכרות ה-29 בנובמבר 1947. יותר ויותר התברר כי המלחמה תוכרע

חוקים לתקופת אימון ממושכת מהר- גיל ולא לתקופה קצרה מהרגיל. אין המ"כים מעיזים לצאת אתם לקרבות, זה מסוכן וגם לא אחראי.

'ברן, אתה הרי מכיר אותנו לא מהיום - האם לא היינו בסדר עד היום? יתר על כן, אנו מוכנים לצאת לכפר דרום מיד! אבל בלי חיילינו. לצאת אתם זו ממש סכנה, איננו רוצים להיפגע מכדר רים שלהם'.

ואני: 'כפר דרום לא זקוק לשלושה מ"כים, הוא זקוק למחלקה, הזמן חולף ועוד מעט כבר יהיה מאוחר לצאת, אספו את חייליכם והיכונו ליציאה'.

אולם הם הוסיפו לעמוד בסירובם... כאשר נוכחתי שכבר חצות, השעה שבה לפי התכנון היה עלי לעזוב את חצר כפר דרום בדרכי חזרה, והרגע האחרון על פי חישובי שבו יכולתי עוד לנסות להגיע לכפר דרום ולעזוב בטרם יעלה האור, קמתי על רגלי ואמרתי: 'ישבר לו מכס, אני יוצא לדרך, אין לי צורך בכס. סדרו מיד את המחלקה במסדר, אצא עימה בלעדיכם!' ועזבתי את החדר כבעס. (ההדגשה שלי - מ.פ.) כשיצאתי הייתי מסופק אם יוציאו את אנשיהם למסדר. החלטתי שאם יסרבו להוציאם אצא בלעדיהם, לפחות אביא את האספקה לכפר דרום. הערתי את אנשי, המנועים הותנעו, החצר נעורה לחיים. מהצריפים יצאו חיילי מחלקת בארי, נשמעו פקודות בשטח, והם הסתדרו במסדר, ניצבו בשלוש שורות בחשכה.

הזמן דחק. ויתרתי על ביקורת יציאה. ניצבתי לפני המסדר ושאלתי: 'יש מישהו שחסרה לו תחמושת? דממה. יש מישהו שאין לו שני רימונידי? דממה. 'מקלענים הרימו די! - שלוש ידיים הורמו. 'בסדר', כמה מחסניות יש למקלעים? - הסמל שמחה'לה כהן ענה - 'שש מחסניות'.

'חוליות המקלע להרים יד... האם יש לכם שש מחסניות? הורידו! הידיים הורדו. הפרע לי שלא יכולתי לראות את פני החיילים, אך הם עמדו בשלווה והגיבו לשאלותי בשקט. עתה עברתי למתן הפקודה והתדרוך: 'שימו לב! - כפר דרום מותקפת מזה יומים. עד כה

הספרים ממדרג



המתחמק על חשבונם מהחובות שהם נושאים בהם. בצבא אחר היה כבר נשפט לשנות מאסר רבות. אנשי הסגל התרעמו על אמרתם: 'הגח"ל בשר תות-חיים' – הרי אנו הוותיקים צועדים בראש, נלחמים עמכם, הארץ מלאה קברים של חברינו שנלחמו כאריות עוד לפני בואכם, עוד בימים שהיינו מעטים ודלים בנשק – איך זה עולה על דעתכם שדווקא אתם בשר תותחיים?

ואנשי הגח"ל בשלהם: נכון שאתם נלחמים אתנו, אבל אצלכם המלחמה זה 'ספורט'... אתם רודפי הסתכנות והרפתקאות, שואפים להצטיין בכל מחיר. מה הפלא? אתם יודעים שאם תהרגו יש מי שידאג למשפחות שלכם... ובכלל אתם מסודרים בארץ אבל אנחנו – רבים מאתנו השאירו אישה וילדים במחנות העלייה, רק חלקנו הסתדרנו ביפו. פנינו לפקידים ונענינו בסחבת. מה יהא על משפחותינו, אם נהרג חלילה, מי ידאג להן?... ובכלל איננו יודעים כיצד ניקלט בארץ הזו... נלקחנו הישר לצבא, הישר לתוך המלחמה. מה נעשה לכשי תיגמר? היכן נגור, ממה נתפרנס? איש לא טרח להבהיר לנו את עתידנו...

אין ספק שהיה כאן שוני קיצוני במנטל ליות. אנחנו, כל מעיינינו היו במלחמה ורק במלחמה. הצטיינות בלחימה היה בפלמ"ח ערך ממדרגה ראשונה, המור טיבציה להצטיין בקרבות הייתה נטועה עמוק בקרבנו, מוטיבציה זו היא שהור לידה יזמה ותושיה בכל הדרגים. עונש של הטלת משימה על מי שנכשל, היה סוג של עונש 'מכובד' – הייתי משוכנע שהעונש שהמלצתי עליו למנדי (אחד המ"מים) לגבי המשתמט, הוא עונש אלגנטי ויגברי – על פי מיטב מסורת הפלמ"ח. לא חשבתי למסוכן כלל, שכן, מה הבעיה ללוחם בודד לסגת 10 ק"מ בלידה? הייתי בן עשרים ושנים, חיילי הגח"ל היו מבוגרים ממני ועולמם הנפשי והרוחני שונה, נטל בעיותיהם ודאגותיהם היו זרים לי. תופעות כמו השתמטות, גילוי סלחנות כלפי עריקים ומשתמטים, פשוט לא יכולתי להבין. פירשתי זאת כמורשת גלותית, המחייבת אותנו לעמול קשות על חינוכם עד שיתפשו את ערכינו" (ע"ע 258 – 259).

של הנגב היה חמור, הדרכים לשפלה היו חסומות. נותרנו כאלף וארבע מאות לוחמים וכמספר הזה מתיישבים, כשאנו מנותקים – היינו במצור!" (עמ' 199).

"צבר" מול גיוס חוץ לארץ (גח"ל)
מספטמבר 1948 ועד סוף מלחמת העצמאות פיקד "ברן" על פלוגה של אנשי גח"ל דוברי יידיש. גם במרס 1949 בעת מבצע "עובדה", שהסתיים בהישג שיא של כיבוש אילת, עדיין לא נוצרה האינטגרציה הרצויה בין "ברן" ללוחמי הגח"ל שלו; ועל אף זאת הפכה פלוגה זו, בפיקודו של ברן ובגלל מנהיגותו של ברן, לפלוגה קרבית מעולה.

הפלוגה השתתפה בארבעה קרבות חשובים של חטיבת הנגב: פעולת התור לים שלה הייתה ההשתתפות בכיבוש באר שבע באוקטובר 1948, בו הצליחה הפלוגה לבצע את משימתה רק בנס ורק משום שהוכנסה לקרב ברגע המכריע אשר שבר את ההתנגדות המצרית. במסגרת מבצע "חורב", בסוף דצמבר 1948, כבשה הפלוגה שני יעדי מפתח בשני קרבות נפרדים: את מתחם ביר תמילה ליד רביבים ואת המתחם החיוני של אום כתף בואכה אבו עגילה בצפון סיני. במבצע "עובדה" של מרס 1949 הוטסה פלוגה זו אל שדה אברהם, תפסה את ראס אל-נקב והגיעה עד אילת. לא הייתה זו פלוגה של גיבורים מלידה ואף לא של גיבורים שנוצרו במלחמה; אלא פשוט פלוגת חי"ר קרבית שהצליח ברן לחנך, לאמן ולהפעיל באמצעות אישיותו ובעבודה קשה של כל סגל הקצ'נים והפלמ"כים והפלמ"חניקים הארץ-ישראליים אשר תפקדו כמדריכים וכמפקדים באימונים וכחלוצי המסתערים על היעדים תחת אש האויב.

"בוויכוחים באו לידי ביטוי הבדלי המנטליות שבין חיילי הגח"ל לסגל הפיקוד, שייצגו בעיניהם את הצברים ואת וותיקי הארץ. בוויכוחים גם ניתן ביטוי לכל הלחצים שחשו חיילי הגח"ל ושלא היינו מדעים להם, ועתה פרצו החוצה: אנשי סגל הפיקוד תמחו על הסולידא-ריות והתמיכה שהם נותנים לחברים המשתמט, שהרי הוא בבחינת טפיל

תודעה של חשש ודרך ארץ כלפי העוצמה הגלומה בפלמ"ח ובהתיישבות של הנגב, גם לאחר שניתקוהו.

הפעילות ההתקפית במרחב הגיעה, פה ושם, אפילו עד לרמה של הרפתקנות שגרמה נזקים. כפי שאירע בפשיטת השר-יוניות שערך "ברן" על כביש רפיח – כאן יונס עוד לפני שהבריטים פינו את הארץ (פרק י"ז – כאפיות במשורייני פרפר). מעשה נחפו זה גרר תגובה בריטית מפתיעה, לפני שפינו סופית את הארץ, בהתקפת אש טנקים על היישוב מבטחים (פרק י"ח – נקמת הצבא הבריטי). הפעולה הבריטית תרגלה אמנם את לוחמי הנגב כנגד התקפות צבאיות סדירות שעוד נכונו להם מצד המצרים, אבל הייתה מיותרת לחלוטין ואף נגדה את רוח תכנית ד' של המטכ"ל, אשר חתרה להימנע מעימות עם הבריטים ערב יציאתם מן הארץ.

חריג זה היה יוצא דופן וספרו של ברן מעיד על תוצאותיה החיוביות של המדיניות ההתקפית הברוכה של חטיבת הנגב; עד כדי כך שעל אף מחסורה בכוח אדם ובאמצעים שלחה חטיבת הנגב כוחות צפונה כדי לסייע לחטיבת "גבעתי" בכיבוש הכפרים הערביים הדרומיים אשר חסמו את הדרך לנגב ערב הפלישה המצרית אל ארץ ישראל (פרק כ') – אז יש מלחמה או אין מלחמה? חטיבת הנגב המשיכה בסגנון התקפי זה גם לאחר הפלישה המצרית.

דילמה קשה מאוד התפתחה עקב הצורך להציב מדי פעם כוחות נייחים במשלטים או בכפרים ערביים שנכבשו. זאת, בידיעה מפורשת שריתוקם אל הקרקע יקטין את הכוחות הניידים המיועדים לפעולה ההתקפית במרחב ובלשונו של ברן:

"ולאחר הלווייה צריך לפתור בעיה – כבשנו את ביר עסלוג, עלינו להתחפר ולחסום את כביש באר-שבע – ניצנה – מי יתחפר? הנתק מחלקה מתוך שלוש המחלקות הניידות שנתרו בגדה? והפתרון כרגיל – יש אל מי לפנות – קובצה מחלקה מהקיבוצים, וכך, באפיסת כוחות, מעטים, שחוקים ודואבים נכנסנו להפוגה הראשונה לה נזקקנו כאוויר לנשימה. מצבו האסטרטגי

...הרי לפנינו עוד פנים של הפלמ"ח
 ושל לוחמיו, פנים המציגות עובדות היסטוריות חדשות ונוספות... הרבה, הרבה לקחים הראויים להילמד ע"י מפקדים וטורים ובכירים בכל הדורות.



ספר שנכתב ע"י טוראי שנעשה מפקד פלוגה וזכה לראות את הדברים מלמטה בדרך אל מעלות הפיקוד. הספר מציג בפנינו את השקפתו של חניך תנועת נוער חלוצית של ארץ ישראל העובדת ההולך והופך מיום ליום בעידן דריתחא של המלחמה למפקד צבאי מקצועי המיישם את מורשת חינוכו התנועתי והצבאי.

הספר מביא אלינו את סיפורו של צבר שנפגש עם שרידי השואה של אירופה בשדות הקרב הקשים של ארץ ישראל...

לבסוף הייתה זו פלוגה טובה. מעולם לא ששה לקרב בהתנדבות, אבל ביצעה את משימותיה. רק ברגע היסטורי אחד ניצת באנשי הגח"ל זיק ההתלהבות... היה זה ברגע תפיסת ראס-אל-נקב ומשם במי-רוץ למטה אל חוף אילת. מפרץ אילת, שמעבר לצוקי הגריניט, שבר גם את הצי-ניות שלהם.

לפלמ"ח יש הרבה פנים ספרו של בן הוא עוד ספר על הפלמ"ח.

(המשך מעמ' 109)

הוקם מטה "ינשוף", ונשלחו קציני קישור לחזית הדרום. אך אי הקמת חפ"ק אווירי צמוד למטה חזית הדרום ואי הימצאות קצינים לתיאום אוויר (קת"א) במפקדות החטיבות מנעו ניצול יעיל של האמצעים ותיאום. הדבר נשנה במלחמות אחרות ובא על תיקונו רק לאחר מלחמת יום הכיפורים.

ב"חורב" היו בעיות חמורות בקשר - עקב חוסר אמצעים. עם זאת, דווקא מערכת הקשר הרופפת חייבה בניית מערכת שליטה שונה מזו שנבנתה ב"חורב".

סיכום

אלוף (מיל') בני פלד, מי שהיה מפקד חיל האוויר לשעבר הגדיר פעם את החיל כסכין מנתחים: "תן אותו בידי מנתח מקצועי ותוכל להפיק באמצעותו תוצאות נפלאות. שים אותו בידיו של סנדלר ורוב הסיכויים שישבור אותו וגם יפצע את ידיך".

במבצע "חורב" היו סיבות אובייקטיביות שונות שניצול מיטבי של העצמה האווירית - מיעוט אמצעי לחימה, בעיות תחזוקה קשות, חוסר ניסיון קרבי, עייפות הגורם האנושי ומלחמה אינטנסיביות. עם זאת, אין להתעלם מלקחים שהיו חייבים להילמד לגבי הפעלת הכוח האווירי, ובעיקר שיתוף פעולה בין-זרועי, מודיעין ושליטה. יתכן שהסקת המסקנות הנכונות ממבצע חיל האוויר בתש"ח הייתה מונעת הישנות בעיות דומות ביתר המלחמות.



טבלה 3: הכנית ליום "ע" ועוד 1					
מטרה	סוג מטוס	מספר מטוסים	זמן מעל המטרה	סוג הפעלה	הערות
אל-עריש שרה אל-עריש	B-17	3	230715	הפעצה	מטרה אלטרנ טיוות - עזה
	C-47 דקוטה	1	230100	הפעצה	
העיר אל-עריש אל-עריש	C-47 דקוטה	1	230500	הפעצה	עם ליווי מטוסי קרב
	B-17	3	231500	הפעצה	
עזה עזה	C-46 קומנדו	1	23100	הפעצה	המטוסים תוכננו לפעולות בלתי פר סקות בשעות הללו
	C-46 קומנדו	1	230500	הפעצה	
פאלוגיה	A-6 פיפר	4	231700	צלילה	
			230230		
			230430	הפעצה	

טבלה 4: פעילות אוויר - קרקע על פי דו"ח מודיעין ח"א (ינואר 1949)**		
המטרה	מספר הגיחות	כמות פצצות (בטונות)
דיר אל-בלח	2	5.6
ח'ניונס	28	14.2
רפיח	25	40.1
עזה	28	36.6
אל-עריש	26	30.6
פאלוגיה	96	89.7
עיראק אל-מאנשיה	12	45.0
אוניות מצריות	1	1.6
עוג'ה אל-חפיר	5	1.8
אבר-עגילה	5	1.8
ביר-חמה	3	0.6

* אדם שתקאי, ח"א במלחמת העצמאות, חיל האוויר, ע' 90.